

Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinin Toplumsal Boyutları - Ayça Ergun

Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinin özel, ayrıcalıklı ve istisnai bir özellik taşımaktadır. “Bir millet-iki devlet” sloganı ile özdeşleştirilen dost ve kardeş ülke ile stratejik ortaklık çerçevesinde her iki ülkenin dış politika öncelikleri, stratejik ve ekonomik çıkarları örtüşmektedir.

Liderler ve bürokratlar tarafından sıklıkla atıfta bulunulan kardeşlik ana teması iki ülke ilişkilerinin niteliğini ve içeriğini tanımlamaktadır. Siyasal seçkinlerin siyasa ve önceliklerinin yanı sıra her iki ülkenin kamuoylarının birbirlerine atfettikleri özel anlamlar da bulunmaktadır. İkili ilişkilerin omurgasını karşılıklı toplumsal algılar belirlemektedir. Dilsel ve kültürel yakınlık her iki ülke

vatandaşlarında birbirinin evinde hissi uyandırmaktadır. Azerbaycan vatandaşları için Türkiye'ye gelmek yurtdışına çıkmaktan ziyade Azerbaycan'ın başka bir şehrine gitmekle eşdeğerdir. Elbette bunda Azerbaycan'da Türkiye bilgisinin bir Türk vatandaşının Azerbaycan hakkındaki bilgisinden çok çok daha fazla olması önemli rol oynamaktadır. Zira Türkiye Azerbaycan tarafından takip edilen bir ülkedir. Bu takip sadece iç ve dış siyasete ilişkin konuların yanı sıra Türk dizileri ve popüler medya ürünleri de izlenmektedir. Ancak sıradan bir Türk vatandaşının çok da fazla Azerbaycan okur yazarlığı bulunmamaktadır. Azerbaycan'a ilk gidiş içinde benzerlikten daha çok nerdeyse aynılık barındıran tatlı bir sürprizle karşılaşma demektir. Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra yüz yüze etkileşim esasen resmi ziyaretler, ticaret, iş, eğitim programları, sivil toplum insiyatifleri ve evliliklerle oluşmuştur.

Türkiye-Azerbaycan ilişkileri dış politika, enerji, stratejik ortaklık, ulaşım, ve Karabağ konusunda sayısız araştırmaya konu olmakla birlikte iki devlet arasındaki ilişkilerin toplumsal boyutlarına ilişkin analizler sınırlı kalmaktadır. Bu yazının amacı "bir millet iki devlet" sloganı ile özdeşleşen ikili ilişkilerin devletler arası değil milletler arası niteliğini ortaya koymak ve üç örnek olay çerçevesinde toplumsal boyutu tartışmaktır. Bunlar Büyük öğrenci projesi, Karabağ ve Türkiye'deki deprem felaketidir.

Azerbaycanlıların Türkiye ve Türkler algısında erken yirminci yüzyıla dayanan güçlü bir hafıza boyutu bulunmaktadır. Türkiye'nin Karabağ konusunda Azerbaycan'a koşulsuz desteği bu hafızada muhafaza edilmiş algıyı takdir ve minnettarlık temelinde güçlendirerek yeniden canlandırmıştır. Türkiye'nin Ermenistan'la diplomatik ilişkilerinin kurulmasını Karabağ'da işgalin sona erdirilmesi ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün yeniden sağlanması ön koşullarına bağlaması bu koşulsuz desteğin en somut örneğidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Azerbaycan'daki Türkiye algısı daha somut bir gerçekliğe dayanırken Türk kamuoyunda Azerbaycan algısı daha soyut bir düzlemde, daha çok empati, sempati ve duygudaşlık boyutunda şekillenmektedir.

Büyük Öğrenci Projesi

1992’de uygulanmaya başlanan Büyük Öğrenci Projesi Türkiye’nin Azerbaycan ve Orta Asya’daki en önemli yumuşak güç politikalarından biridir. Yükseköğretimin uluslararasılaşması bir dış politika aracı olarak kullanılmıştır. Sovyet ardılı coğrafyada ülkelerin toplumsal, siyasal ve ekonomik dönüşüm süreçlerinde etkili olacak genç profesyonellerin Türkiye’de eğitim alarak uzmanlaşmasını sağlayan projenin nesiller arası bir etkisi söz konusudur. Proje sadece bir acil ihtiyaca karşılık vermekle kalmamış aynı zamanda gençlerin uluslararası standartlarda eğitim almalarını sağlayarak mesleki kariyerlerinde bir açılım da sağlamıştır. Lisans eğitimi projenin sadece bir boyutunu teşkil etmektedir. Türkiye’yi tanıtmak, Türkiye’ye ilişki farkındalık yaratmak ve Türkiye bilgisini arttırmanın yanı sıra, proje aynı zamanda iyi eğitilmiş bir nesil yetişmesine katkıda bulunmuş ve bu nesil ülkelerinin siyasal, toplumsal ve ekonomik değişim süreçlerini şekillendirebilecek profesyonel bir seçkin grubunu oluşturmuştur. Aynı zamanda Türk modernleşmesinin bir model olmasa da esin kaynağı oluşturduğuna da şüphe yoktur. Özellikle erken dönem Türkiye mezunları sadece “hoşgelmemişler” aynı zamanda “yabancı” gibi hissettirilmemiş, korunup kollanmışlardır. Bir “[dünyaya açılan kapı](#)” olarak nitelendirilen Büyük Öğrenci Projesi, iyi bir meslek ve statü için garanti olarak görülmüş, kimi zaman ise bir “atlama taşı” olarak işlev görmüştür. Azerbaycan’ın bağımsızlığını kazanmasından bugüne kadar geçen 30 yılı aşkın süreçte Azerbaycan vatandaşlarının Türkiye’ye gelme ve Türkiye’yi öğrenme konusunda çeşitli imkanları olmuştur. Azerbaycan’da Türkiye mezunları halen diğer gruplardan ayrılan ve ayrışan bir özellik taşımaktadır. İlişkilerin çeşitli düzeylerde kurumsallaşmasını ve etkin sürdürülebilirliğine katkıda bulunmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Büyük Öğrenci Projesi bir marka olma amacına ulaşmış gözükmektedir. Türkiye mezunları ile ilişkilerin güçlendirilmesi, takip edilmesi, katkılarının yeni ve çeşitli ağlarla devamlılığının sağlanması sadece ilgi ve özenin gösterilmesi açısından değil aynı zamanda yeni kurumsallaşmalar açısından da önemlidir.

II. Karabağ Savaşı ve Azerbaycan’ın Zaferi

Temmuz 2020’de Azerbaycan’ın İkinci Karabağ savaşı sonrasındaki zaferi

bölgedeki jeo-stratejik ortamı değiştirici ve dönüştürücü rol oynamıştır. Azerbaycan bölgede pekiştirilmiş ulus ve devlet kuruculuğu ile daha güçlü bir bir ülke konumuna gelmiştir. Türkiye ise kendisini bir bölgesel güç olarak yeniden tanımlamış ve savaş sürecinde pro-aktif bir rol benimsemiştir. Türk kamuoyu Azerbaycan'ı dış politikada en yakın ülke olarak kabul etmektedir. Bu algının şekillenmesindeki esas sebep birebir tanışıklık ve tanımadan ziyade tarihsel düşman/ortak tehdit algısıdır. II. Karabağ Savaşı sürecindeki kamuoyu ilgi ve desteğinin Azerbaycan'ın bağımsızlık dönemi boyunca en üst düzeyde olduğu söylenebilir. Burada belirleyici olan Türk vatandaşlarının Azerbaycanlılarla gündelik hayatta sınırlı karşılaşmalarından ziyade empati, sempati ve duygudaşlıktır. Bu duygudaşlığı, savaş sürecinin yazılı ve görsel basın aracılığıyla son derece ayrıntılı bir şekilde yansıtılmasında, sosyal medyada Türk ve Azerbaycan bayraklarının yan yana kullanıldığı destek mesajlarında görmek mümkündür. Savaş sonrası süreçte barış inşası ve bölgesel işbirliği imkanlarının değerlendirilmesinde her iki ülkenin siyasal seçkinlerinin ortak mevkii toplumsal zeminde de karşılık bulmaktadır.

Türkiye'de Deprem

Türkiye 6 Şubat 2023'te tarihinin en büyük doğal afeti ile sarsılmıştır. Deprem sonrasında devlet, sivil toplum, farklı kesimler ve bireyler tarafından düzenlenen yardım kampanyaları son derece güçlü bir toplumsal dayanışmanın ortaya çıkmasının göstergesidir. Kolektif yıkım, trajedi ve yas karşısında Azerbaycan'ın yardım gönderen ilk ülke olması elbette şaşırtıcı değildir. Azerbaycan halkı bu trajediyi Türkiye halkı ile neredeyse kendi ülkelerinde yaşanmış gibi paylaşmıştır. Devlet düzeyindeki destek ve yardımlar Azerbaycan'da grupların, ailelerin ve bireylerin bağışları ve Türkiye'ye iletilmek üzere ihtiyaç malzemelerinin toplandığı merkezler tarafından desteklenmiştir. Türkiye'de devlet ve sivil toplum kuruluşlarının bağış kampanyalarına ilişkin banka hesap numaraları sosyal medya aracılığıyla paylaşılmıştır. Bütün bunlar karşılıklı toplumsal dayanışmanın yaş, gelir düzeyi, meslek ve vatandaşlıktan bağımsız olarak iki devlet arasındaki siyasal ve ekonomik ilişkilerin ötesine geçtiğinin göstergesidir. Bu sebeple iki ülke arasındaki ilişkilerin toplumlararası boyutu istisnai bir özellik taşımaktadır.

Sonuç

Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilişkilerin içeriği ve niteliği sadece siyasal seçkinler ve siyasa yapıcıların tercih ve öncelikleri belirlememektedir. Varolan özel ve ayrıcalıklı statü ve anlam toplumsal dayanışma ve duygudaşlığın da bir sonucudur. Stratejik ortaklık, ortak güvenlik ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda güçlenecektir. Toplumlar arasındaki karşılıklı empati ve sempatinin varlığı kurumsallaşmanın güçlendirilmesi ve siyasa araçlarının çeşitlendirilmesi için önemli bir dayanak noktasıdır. Özellikle üniversiteler arasındaki ilişkilerin karşılıklı işbirliği protokolleri imzalama ile sınırlı kalmaması; sürdürülebilir değişim ve ders verme hareketliliklerinin hayata geçirilmesi, ortak akademik ağların geliştirilmesi ve güçlendirilmesi gereklidir. Aynı şekilde iki ülkenin sivil toplum kuruluşları arasında ilişkilerin geliştirilmesi de sistematik olarak ele alınması gereken bir konudur. Ortak projeler hem karşılıklı öğrenme sürecine katkıda bulunacak hem de var olan toplumsal dayanışma örüntülerini destekleyecektir. Zira istisnai toplumsal destek ikili ilişkilerin devamlılık ve dayanıklılığını besleyici nitelik taşımaktadır.

Prof. Dr. Ayça Ergun, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesidir. Sovyet sonrası dönemde Kafkasya'da siyasal ve toplumsal değişim, devlet-toplum

ilişkileri, ulus-devlet kuruculuğu, sivil toplum, demokratikleşme, uluslararasılaşma ve Azerbaycan-Türkiye ilişkileri konularında çalışmaktadır.

Bu yazıya atıf için: Ayça Ergun, "Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinin Toplumsal Boyutları", Çevrimiçi Yayın, 20 Kasım 2023, <https://www.uikpanorama.com/blog/2023/11/20/turkiye-azerbaycan>

Telif@*UIKPanorama*. Çevrimiçi olarak yayımlanan yazıların tüm telif hakları Panorama dergisine aittir. Aksi belirtilmediği sürece, yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK, Global Akademi, Panorama Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.